

REGIONAL CURRENCY AREAS - A POSSIBLE DIRECTION OF DEVELOPMENT OF THE WORLD MONETARY SYSTEM

რეგიონული სავალუტო კავშირები - მსოფლიო სავალუტო სისტემის განვითარების
შესაძლო მიმართულება

George Gvartadze

Doctor of Economics,

Professor of Akaki Tsereteli State University,

Head of Interdisciplinary Research Cluster of Doctoral and Master Students

59, Tamar Mepe str., Kutaisi, 4600, Georgia

tel.: (+995) 577734113; e-mail: george.gvartadze@atsu.edu.ge

<https://orcid.org/0000-0001-6080-0163>

Abstract. It is known that economic processes have taken on a global character for a long time, which, in particular, refers to financial relations. The mentioned issue is relevant for both developed and developing countries, which is mainly determined by the desire to achieve success in the world competitive struggle. In many cases, states that are less able to deal with global challenges alone try to establish close relations with other countries not only in terms of political, but also economic, financial cooperation.

Similar processes have been significantly activated since the 80s of the last century, in developing and emerging countries. The result of this was the creation of various types of connections, the interest in which has increased even more as a result of the financial and economic crises, based on the desire to deal with them and speedy rehabilitation.

The current situation is of great interest to economists. For example, one of the world's last crises of 2008-2010 has become the object of research in many scientific works, and it can be said that this topic has been exhausted. However, the study of some issues that still remain problematic can still be continued, additionally. One of these is the currency system, its stability and prospects for future development.

After the crisis, the conversation about the fact that the current currency system can no longer respond to new requirements and it needs serious changes was renewed with more force. Most of the world's experts agree that the future belongs to interstate regional currency systems, within the framework of which the united countries will achieve significant convergence, if not unification.

Within the framework of the presented work, an attempt has been made to analyze how appropriate it is to implement similar processes in the future, what perspective it may have deepening the financial and economic cooperation between the states of the South Caucasus and why, in response to challenges, both at the current stage and in the future.

Key words: Regional cooperation, currency regimes and agreements, macroeconomic policy coordination

გიორგი ღავთაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი,
დოქტორანტთა და მაგისტრანტთა ინტერდისციპლინური კვლევითი
კლასტერის ხელმძღვანელი
59, თამარ მეფის ქ., ქუთაისი, 4600, საქართველო
ტელ.: (+995) 577734113; ელ-ფოსტა: george.gavtadze@atsu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0001-6080-0163>

აბსტრაქტი. ცნობილია, რომ ეკონომიკურმა პროცესებმა, უკვე კარგა ხანია, გლობალური ხასიათი მიიღო, რაც, განსაკუთრებით, ეხება ფინანსურ ურთიერთობებს. აღნიშნული საკითხი აქტუალურია როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი ქვეყნებისათვის, რასაც, ძირითადად, მსოფლიო კონკურენციულ ბრძოლაში წარმატების მიღწევის სურვილი განაპირობებს. ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფოები, რომელთაც ნაკლებად ძალუძთ გლობალურ გამოწვევებთან დამოუკიდებლად გამკლავება, ცდილობენ მჭიდრო ურთიერთობების დამყარებას სხვა ქვეყნებთან არამხოლოდ პოლიტიკური, არამედ ეკონომიკური, ფინანსური თანამშრომლობის გაღმავების კუთხით.

მსგავსი პროცესები მნიშვნელოვნად გააქტიურდა გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან, განვითარებად და ახლადწარმოქმნილ ქვეყნებში. აღნიშნულის შედეგი იყო სხვადასხვა სახის კავშირების შემქმნა, რომელთა მიმართ ინტერესი კიდევ უფრო გაიზარდა საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისების შედეგად, მათი ზეგავლენის შემცირებისა და ეკონომიკის სწრაფი რეაბილიტაციის სურვილიდან გამომდინარე.

არსებული ვითარება მეცნიერ-ეკონომისტების დიდ ინტერესს იწვევს. მაგალითად, მსოფლიოს ერთ-ერთი ბოლო, 2008-2010 წლების, კრიზისი არაერთი სამეცნიერო ნაშრომის კვლევის ობიექტი გახდა და შეიძლება ითქვას, რომ ეს თემა ამოწურულია. თუმცა, ზოგიერთი საკითხის შესწავლა, რომელიც ჯერ კიდევ პრობლემურად რჩება, კვლავაც შეიძლება გაგრძელდეს, დამატებით. ერთ-ერთი ასეთია სავალუტო სისტემა, მისი მდგრადობა და სამომავლო განვითარების პერსპექტივები.

კრიზისის შემდგომ, მეტი ძალით განახლდა საუბარი იმაზე, რომ არსებული სავალუტო სისტემა ვეღარ პასუხობს ახალ მოთხოვნებს და იგი სერიოზულ ცვლილებებს საჭიროებს. მსოფლიო ექსპერტების დიდი ნაწილი ეთანხმება იმ აზრს, რომ მომავალი სახელმწიფოთაშორის რეგიონულ სავალუტო სისტემებს ეკუთვნის, რომლის ფარგლებშიც გაერთიანებული ქვეყნები მოახდენენ მნიშვნელოვან დაახლოებას მაინც, თუ უნიფიცირებას არა.

წარმოდგენილი ნაშრომის ფარგლებში განხორციელებულია ანალიზის მცდელობა იმისა, თუ რამდენად მიზანშეწონილია მსგავსი პროცესების განხორციელება მომავალში, რა პერსპექტივა შეიძლება ჰქონდეს და რატომ სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებს შორის საფინანსო-ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღმავებას, გამოწვევებზე საპასუხოდ, როგორც მიმდინარე ეტაპზე, ისე მომავალში.

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული თანამშრომლობა, სავალუტო რეჟიმები და შეთანხმებები, მაკროეკონომიკური პოლიტიკის კოორდინაცია

შესავალი. მსოფლიო გაოცდილება გვიჩვენებს, რომ უკანასკნელ წლებში, მიუხედავად იმისა, რომ სამეურნეო პროცესების ინტერნაციონალიზაციამ გლობალურ მასშტაბებს მიაღწია, ინტეგრაციული პროცესების მაინც რეგიონულ ხასიათს ატარებს. თანამედროვე

მსოფლიოში კვლავაც მიმდინარეობს სამეურნეო კავშირების გაღრმავება და სხვადასხვა რეგიონული დაჯგუფებების შექმნა, რომლებიც საერთო ბაზრის, თავისუფალი ვაჭრობის ზონების, საბაჟო და სავალუტო კავშირების პრინციპებს ეფუძნება.

რამდენიმე ათწლეულია უკვე, რაც განსაკუთრებით აქტიურად, ინტეგრაციული პროცესები მიმდინარეობს ახალგაზრდა, განვითარებად სახელმწიფოებს შორის. მათი წარმოქმნის უპირველეს მიზეზად კვლავაც რჩება მსოფლიო კონკურენციულ ბრძოლაში თავის გადარჩენა. აღნიშნულის მაგალითებად შეიძლება მოვიყვანოთ „ევროკავშირი“, ბენილუქსის ქვეყნები, „ინტეგრაციის ლათინურამერიკული ასოციაცია“, „ცენტრალური ამერიკის საერთო ბაზარი“, „კარიბის გაერთიანება“, „დასავლეთ ამერიკის ეკონომიკური გაერთიანება“, ყოფილი „სუამი“ და ა.შ.

XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მოყოლებული, მთელს მსოფლიოში მნიშვნელოვნად იზრდება ინტერესი ისეთი შეთანხმებების მიმართ, რომლებიც სახელმწიფოთა შორის ქმედებათა კოორდინაციის გაღრმავებასა და ერთობლივი პოლიტიკების შემუშავება-განხორციელებაზეა ორიენტირებული, მიუხედავად იმისა, რომ ამან შეიძლება, გარკვეულწილად, შეზღუდოს ცალკეული ქვეყნის თავისუფლება, სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით. მაგალითად, ერთ-ერთი ასეთია საკუთარი ვალუტის გაცვლითი კურსის დამოუკიდებლად განსაზღვრის შესაძლებლობა.

მეტიც, არაერთი ავტორი მივიდა იქამდე, რომ დასაშვებად მიიჩნია, გრძელვადიან პერიოდში, მსოფლიოში არსებობდეს მხოლოდ ორი ან სამი ძირითადი სავალუტო რეგიონი (არეალი). ეს საკითხი უკვე რამდენიმე ათწლეულია განხილვის საგანია და მისდამი ინტერესი პერიოდულად იცვლება, მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებიდან გამომდინარე. განსაკუთრებით ეს ითქმის საფინანსო-ეკონომიკურ კრიზისებზე, რომელთა წარმოქმნაზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენენ მ.შ. არაეკონომიკური ფაქტორებიც და რომელთა დამლევა, როგორც წესი ბევრად არის დამოკიდებული სახელმწიფოთა შორის კოორდინირებულ ქმედებებზე. აღნიშნული არაერთხელ დადასტურდა უკანასკნელი დეკადის განმავლობაშიც, 2008-2010 წ.წ. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისა თუ რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე.

აქტუალობა. მთელი რიგი პროცესები გვაფიქრებინებს, რომ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობის გაღრმავება დადებითად იმოქმედებს მთელი რიგი პოლიტიკური, სოციალური თუ ეკონომიკური პრობლემის დაძლევაზე და მსოფლიოს მასშტაბით რეგიონის ცნობადობისა და მიმზიდველობის ამაღლებზე.

ავტორის მიერ წამოწყებულია კვლევა იმ ეკონომიკურ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც აქტიურდება ზემოთ აღნიშნული შეთანხმებების მიმართ და მასთან დაკავშირებულ მსგავს პრობლემებთან, როგორც შეიძლება იყოს: უცხოური ვალუტით ეროვნული ვალუტის არაოფიციალური ჩანაცვლება, დამოუკიდებელ ეროვნულ ვალუტაზე უარის თქმის შესაძლო მოტივები და ოპტიმალურ სავალუტო ზონებთან დაკავშირებულ სხვადასხვა ფაქტორები, საერთო რეგიონული ვალუტის მნიშვნელობა ადგილობრივი ფინანსური ბაზრების განვითარებაში, განსხვავებები სამ ალტერნატიულ რეჟიმს - რეგიონული სავალუტო ზონები, სავალუტო საბჭოები და უცხოური ვალუტის შემოღება და უპირატესობები, რაც მოგვცემს საშუალებას ვიმსჯელოთ სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მსგავსი პროცესების განვითარების შესაძლებლობასთან და მიზანშეწონილობასთან დაკავშირებით.

კვლევის მეთოდოლოგია. ნაშრომის ფორმირება დაეყრდნო საერთაშორისო გამოცდილების გაცნობასა და საკვლევ თემატიკასთან დაკავშირებული კვლევებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების ანალიტიკური მასალების ანალიზს, განხორციელდა სტატისტიკური ინფორმაციის დამუშავება და მათ საფუძველზე სავარაუდო

ტენდენციების გამოკვეთა. შედეგად, გაკეთდა შესაბამისი დასკვნები და გამოითქვა გარკვეული რეკომენდაციები. ნაშრომში წარმოდგენილია დაწყებული გაცილებით უფრო ვრცელი კვლევის მიმდინარე შედეგები. ცხადია, საკითხის მასშტაბურობიდან გამომდინარე, ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებული ყველა ასპექტის სრულად ასახვა ერთ სტატიაში ყოვლად შეუძლებელია. ამ და სხვა თანამდე მიმართულებით კვლევა მომავალშიც გაგრძელდება და ავტორი სიამოვნებით მიიღებს როგორც ნებისმიერ შენიშვნას, რეკომენდაციასა და რჩევას, ისე თანამშრომლობის (მ.შ. ინსტიტუციური) შემოთავაზებებს ერთობლივი კვლევების განხორციელების მიზნით.

შედეგები და მსჯელობა. ცნობილია, რომ განსხვავებული და დამოუკიდებელი ვალუტების რაოდენობამ პიკს, სავარაუდოდ, 1990-იანი წლების ბოლოს მიაღწია. აღნიშნული გამოწვეული იყო ყოფილი სსრკ-სა და იუგოსლავიის დაშლით და წარმოქმნილი სახელმწიფოების მიერ ახალი ვალუტების დაარსებით (ევროს შემოღებამდე). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ უფრო ადრეულ პერიოდში, გაცილებით მეტი ვალუტა არსებობდა. არსებობს ვარაუდი, რომ ევროპაში, მე-16 საუკუნეში, დაახლოებით 2000-მდე ვალუტა არსებობდა (Einaudi, 2002: 90-104), ხოლო მოგვიანებით, მე-19 საუკუნის შუა წლებში, მხოლოდ იტალიის ნახევარკუნძულზე არსებობდა 270-ზე მეტი სახის ლეგალური მონეტა. (Tonio, Conte, Vecchi, 2003)

მეცნიერ-ეკონომისტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი არ მიიჩნევს მიზანშეწონილად ვალუტების რიცხოვნობის ზრდას და, პირიქით, მათი ოდენობის მნიშვნელოვან შემცირებას უჭერს მხარს (მაგალითად როგორებიცაა ზ. ბედოსი (Beddoes, 1999: 8-13) და კ. როგოვი (Rogoff, 2002). ამ თვალსაზრისით, საინტერესო ფაქტი იყო ევროგაერთიანების მასშტაბით ერთიანი ვალუტის შემოღება. ევროს დაბადება მნიშვნელოვანი ცვლილება იყო იმასთან დაკავშირებით, რასაც ბ. კოენი „ფულის გეოგრაფიას“ უწოდებს (Cohen, 1998). ევროს შემოღება და მონეტარული კავშირების ფორმირების პროექტები მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილებში, ეროვნული ვალუტების ჩანაცვლებას (ან უცხოური ვალუტით, ან ახალი, რეგიონული ცენტრალური ბანკის მიერ გამოშვებული მრავალმხრივი ვალუტით) აქტუალურ საკითხად აქცევს.

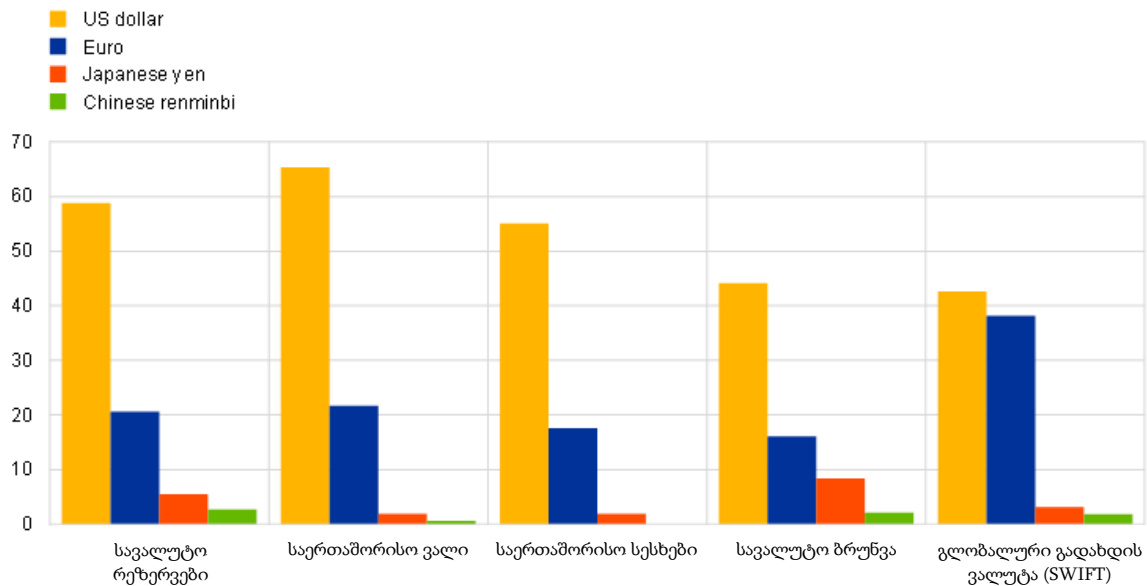
ევროპის მასშტაბით ერთიანი ვალუტის ფუნქციონირება ერთ-ერთი განმაპირობებელი გახდა იმისა, რომ ევროპის ეკონომიკამ სწრაფი აღდგენა დაიწყო პოსტ-პანდემიურ პერიოდში. შედეგად, ევროს საერთაშორისო როლი სტაბილური დარჩა 2021 წელს. ამ პერიოდის განმავლობაში, ევროზონა და სხვა ძირითადი ეკონომიკები გამოჯანმრთელდნენ COVID-19 პანდემიის რეცესიიდან. ევროზონამ განიცადა ერთ-ერთი ყველაზე მკვეთრი აღდგენა თავის ისტორიაში, რომელიც გამლიერდა ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკის დიდი მხარდაჭერით, გლობალური ინფლაციის მზარდ გარემოში, რომელიც გამოწვეული იყო ენერჯის მაღალი ხარჯებით, მიწოდების შეფერხებებით და ეკონომიკის გახსნით გამოწვეული მოთხოვნის ზრდით. მთლიანობაში, ამ მოვლენებს არ მოჰყოლია ევროს საერთაშორისო როლის მნიშვნელოვანი ცვლილება და იგი კვლავ მეორე ყველაზე მნიშვნელოვან ვალუტად რჩება.¹

დიაგრამა 1. ევრო კვლავ რჩება მეორე ყველაზე მნიშვნელოვან ვალუტად საერთაშორისო სავალუტო სისტემაში საერთაშორისო სავალუტო სისტემის სურათი (%-ად)

აშშ დოლარი
ევრო

¹ The იაპონური იენი
[https://](https://www.imf.org/en/Topics/monetary/monetary-policy) ჩინური რენმინბი (RMB)

, European Central Bank report, June 2022, available at:
[/html/ecb.ire202206~6f3ddeab26.en.html](https://www.ecb.europa.eu/press/pr/20220606/html/ecb.ire202206~6f3ddeab26.en.html)

წყარო: The international role of the Euro, European Central Bank report, June 2022

მიმდინარეობს განხილვები სხვა რეგიონული სავალუტო ზონების (RCAs) ირგვლივ და არ არის გამორიცხული, რომ, მაგალითად, ეკვადორის მსგავსად, სხვა ქვეყნებმაც, ცალმხრივად, დაიწყონ რომელიმე უცხოური ვალუტის გამოყენება. მსგავსი ტიპის ინიციატივები განიხილება, როგორც სავალუტო რეჟიმები, რომლებიც წარმოადგენენ რამდენიმე ქვეყნის ეროვნული ვალუტების მჭიდრო კავშირს სავალუტო საბჭოს მეშვეობით და/ან უცხოური ვალუტის ოფიციალურ თუ არაოფიციალურ გამოყენებას, რომელიც ხშირად მოიხსენიება ტერმინით - „დოლარიზაცია“.

მიუხედავად იმისა, რომ ეს სხვადასხვა მონეტარული რეჟიმები განსხვავდება მრავალი თვალსაზრისით, მათ აქვთ საერთო მახასიათებელი, რომ ისინი, პრაქტიკულად, გამორიცხავენ (ან მნიშვნელოვნად ზღუდავენ) დამოუკიდებელი მონეტარული პოლიტიკის გატარების შესაძლებლობას. პრობლემური საკითხები, რომლებიც დროდადრო იჩენენ თავს, დაკავშირებულია მსგავსი შეთანხმებების ამოქმედებისათვის საჭირო წინაპირობებთან, ინსტიტუციებთან, რომლებიც უნდა უზრუნველყოფდნენ მათ შესრულებას და მასშტაბებთან, რომლის ფარგლებშიც მათ შეიძლება ზიანი მიაყენონ ეკონომიკის გამართულ ფუნქციონირებას (მაგალითად, მონეტარული პოლიტიკის მოქნილობის შეზღუდვით).

სავალუტო ზონების ფორმირებისაკენ სვლას, ყოველთვის, თან ახლდა რეგიონული ინტეგრაციის გაძლიერების ინიციატივები (ან მისი მიღწევის საშუალებად იყო მიჩნეული) და, შესაბამისად, ჰქონდა მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და ეკონომიკური კომპონენტი. თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ერთიანი ვალუტის წმინდა ეკონომიკური სარგებელი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ინტენსიურ დებატებს ჯერ კიდევ ექვემდებარება და ამ მხრივ ერთიანი შეჯერებული აზრი არ არსებობს.

ბევრი ავტორი ამტკიცებს, რომ არსებობს არაერთი კარგი მიზეზი, რის გამოც განსაკუთრებით პატარა ქვეყნები, აჩვენებენ იმას, რასაც კალვო და რეინჰარტი (2002) „ცურვის შიშს“ უწოდებდნენ. მართალია, II მსოფლიო ომის შემდგომი ბრეტონ ვუდსის სავალუტო სისტემა ამ შიშს ფიქსირებული გაცვლითი კურსის სისტემით გაუმკლავდა, მაგრამ იგი კაპიტალის კონტროლის არსებობას ეფუძნებოდა. ინდუსტრიულ ქვეყნების მიერ კაპიტალის კონტროლი გააუქმამ, გამოიწვია სპეკულაციური ზეწოლა, რაც ხელს უშლიდა ქვეყანათა მთავრობების მცდელობებს დაეცვათ პარიტეტები და 1973 წელს ფიქსირებული გაცვლითი კურსის სისტემა გაუქმდა.

აღნიშნულის მიუხედავად, ბევრმა განვითარებადმა ქვეყანამ ფიქსირებული განაკვეთები (ფორმალურად თუ არაფორმალურად) დიდი ხნის განმავლობაში შეინარჩუნა, მას შემდეგაც კი, რაც ძირითადი ეკონომიკა მცურავი განაკვეთის რეჟიმებზე გადავიდა. XX საუკუნის ბოლოდან მოყოლებული, კრიზისულმა მოვლენებმა არაერთხელ აჩვენა, რომ განვითარებად ეკონომიკებში ფიქსირებული, მაგრამ რეგულირებადი სამაგრიბიც, ასევე მოწყვლადი აღმოჩნდა სპეკულაციური თავდასხმების მიმართ და ნაკლებადაა სანდო. სავალუტო საბჭოები, საერთო ვალუტები თუ სხვა ვალუტის ცალმხრივი მიღება, ზოგჯერ, წარმოდგენილია როგორც მცურავი კურსის ერთადერთი სიცოცხლისუნარიანი ალტერნატივა, რაც ერთგვარად ხსნის ასეთი რეჟიმების მიმართ არსებულ ინტერესს.

ვფიქრობთ, რომ ზემოაღნიშნულ პრობლემებთან დაკავშირებული მიმდინარე პერსპექტივის განხილვა უპრიანი იქნება დავიწყოთ უკანასკნელი, 2008-2010 წლების მსოფლიო კრიზისის პერიოდიდან, რომელიც არაერთი სამეცნიერო ნაშრომის კვლევის ობიექტი იყო და შეიძლება ითქვას, რომ ეს თემა ამოწურულია. თუმცა, ზოგიერთი საკითხი, რომელიც პრობლემურად რჩება, კვლავაც შეიძლება შესწავლილ იქნას, დამატებით. ერთ-ერთი ასეთია სავალუტო სისტემა, მისი მდგრადობა და სამომავლო განვითარების პერსპექტივები.

იმთავითვე უნდა აღინიშნოს შემდეგი: მიუხედავად იმისა, რომ მოსალოდნელი კრიზისის ერთგვარი პროგნოზირება ხდებოდა და არაერთი ეკონომისტი გვაფრთხილებდა მისი მასშტაბების შესახებ² კრიზისის წინა პერიოდში, წამყვან სახელმწიფოთა მიერ ფინანსურ სფეროში განხორციელებული რეფორმები არ აღმოჩნდა იმდენად ეფექტიანი, რომ შესაძლებელი ყოფილიყო 2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის თავიდან აცილება.

კრიზისის შემდგომ, ახალი ძალით განახლდა საუბარი იმაზე, რომ არსებული სავალუტო სისტემა ვეღარ პასუხობს ახალ მოთხოვნებს და იგი სერიოზულ ცვლილებებს საჭიროებს. მსოფლიო ექსპერტების დიდი ნაწილი ეთანხმება იმ აზრს, რომ მომავალი სახელმწიფოთაშორის რეგიონულ სავალუტო სისტემებს ეკუთვნის, რომლის ფარგლებშიც გაერთიანებული ქვეყნები მოახდენენ მნიშვნელოვან დაახლოებას მაინც, თუ უნიფიცირებას არა. აღნიშნულის მიღწევა არ იქნება იოლი, მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში, მთელ რიგ ქვეყნებს შორის, არსებული დაპირისპირების გამო. თუმცა, მსგავსი კავშირების გაღრმავება და დადებითი შედეგების გაზიარება, არაერთი პრობლემის (მ.შ. არაეკონომიკურისაც) დაძლევის საშუალებად შეიძლება მოგვევლინოს, გრძელვადიან პერსპექტივაში.

საკითხი მრავალწახნაგოვანია და მის გადაჭრას არაერთი მიმართულება შეიძლება ჰქონდეს, როგორებიცაა მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, სავაჭრო ბალანსი და ა.შ. ცხადია, ერთი სტატიის ფარგლებში, ყველა ამ პრობლემას ვერ შევხებით და ყურადღებას, უმეტესწილად, შევაჩერებთ რეგიონულ სავალუტო ზონებსა და სავალუტო რეჟიმების არჩევაზე, ფინანსური ბაზრების განვითარებაზე ხელშეწყობის მიზნით.

დავიწყოთ იმით, რომ გაცვლითი კურსის სისტემის ჩამოყალიბებას გარკვეული დრო სჭირდება, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ის მოითხოვს საერთაშორისო კონსენსუსს და მრავალმხრივ ინსტიტუციურ განვითარებას. სანამ არ არსებობს ოპტიმალური მრავალმხრივი გაცვლითი კურსის სისტემა, რომელიც ამცირებს კაპიტალის ნაკადების დესტაბილიზაციის სტიმულს, კაპიტალის მობილობის რაოდენობრივი შეზღუდვები შეიძლება სასარგებლო იყოს კაპიტალის სპეკულაციური მოძრაობის თავიდან

² უფრო ვრცლად იხ.: **Cameron Cooper**, 6 economists, who predicted the global financial crisis, available at: <https://intheblack.cpaaustralia.com.au/economy/6-economists-who-predicted-the-global-financial-crisis-and-why-we-should-listen-to-them-from-now-on>

ასაცილებლად, რათა არ მოხდეს ზეწოლა გაცვლის კურსზე და მოახდინოს ფინანსური სისტემის დესტაბილიზაცია ცალკეულ ქვეყანაში.

რეგიონულ დონეზე უფრო მჭიდრო მონეტარული და ფინანსური თანამშრომლობა (მ.შ. რეზერვების გაერთიანება; რეგიონული გადახდების კლირინგის მექანიზმები, რომლებიც ფუნქციონირებს დოლარის გამოყენების გარეშე; რეგიონული გაცვლითი კურსის სისტემები) შეიძლება დაეხმაროს რეგიონში შემავალ ქვეყნებს გააფართოვონ მათი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის სივრცე. კლირინგს განვიხილავთ, როგორც მექანიზმს, რომელიც უზრუნველყოფს ბაზრების უფრო დინამიურ და ეფექტიან ფუნქციონირებას, რაც ასე აუცილებელია რეგიონული კოოპერაციის გასაღრმავებლად, როგორც შიდა რეგიონული, ისე საერთაშორისო ტრანზაქციებისათვის. ეს კი, მოცემულ ცივრცეს, არეალს, უფრო მიმზიდველს ხდის საერთაშორისო ინვესტორებისათვის. ამ შემთხვევაში, ასევე, ქვეყნებს უკეთესად შეეძლება თავიდან აიცილონ ფინანსური და სავალუტო კრიზისები და შეამცირონ დამოკიდებულება საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების სესხებზე, თუ ასეთ კრიზისს ექნა ადგილი.³

აღნიშნულის მაგალითად შეიძლება გავიხსენოთ ის მნიშვნელოვანი პროგრესი, რომელიც მიღწეულ იქნა სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაციის წევრების (ASEAN) მიერ (პლუს ჩინეთი, იაპონია და კორეის რესპუბლიკა - ASEAN+3). ჩამოთვლილი სახელმწიფოების მთავრობების მიერ მიერ შეთანხმებულ იქნა ე.წ. „ჩიანგ მაის“ ინიციატივა⁴, რომელიც ვითარდება ორმხრივი სვოპ შეთანხმებების ქსელიდან, კოლექტიურად მართული ფონდის მიმართულებით, რომელიც ამ ქვეყნების სავალუტო რეზერვებს აერთიანებს.⁵ ეს გაცვლითი და საკრედიტო საშუალებები გამიზნულია ორმხრივი ვაჭრობისა და ინვესტიციების გასაადვილებლად და ამგვარი გაცვლების გამიჯვნისთვის საერთაშორისო სავაჭრო კრედიტების დეფიციტისა და საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში შესაძლო დარღვევებისგან. სხვა მსგავსი მიმდინარე ინიციატივები მიზნად ისახავენ რეგიონული გადახდის მექანიზმების შექმნას ან გამოცოცხლებას.

მსგავსი მაგალითები, მოიძებნება ლათინურ ამერიკაშიც, სადაც რამდენიმე ქვეყანა შეთანხმდა თავიანთი ეროვნული ვალუტის გამოყენებაზე, ერთმანეთთან ვაჭრობისას. რეგიონული გადახდებისთვის შიდა ვალუტების გამოყენება ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია ლათინური ამერიკის ინტეგრაციის ასოციაციაში (LAIA-ALADI), რომელიც 1960-იანი წლებიდან მართავს გადახდებისა და კლირინგის რეგიონულ სისტემას ლათინური ამერიკის 12 ცენტრალურ ბანკს შორის (ALADI, 2009). ასევე აქტუალური იყო, ქვეყნებისათვის, რომლებიც აერთიანებენ ბოლივარის ალტერნატივას ამერიკის კონტინენტზე (ALBA), ადგილობრივ ვალუტაში კლირინგისა და გადახდების რეგიონული სისტემის შექმნის საკითხი. გადახდების კლირინგის ერთიანი რეგიონალური სისტემა (Sistema Unitario de Compensación Regional de Pagos, SUCRE)

³ განვითარებად ქვეყნებს შორის რეგიონული ფინანსური და მონეტარული თანამშრომლობის შესაძლებლობები, გამოცდილება და მიღწეული პროგრესი უფრო დეტალურად არის განხილული გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენციის მასალებში (UNCTAD), ვაჭრობისა და განვითარების ანგარიში, TDR 2007, თავი V

⁴ „ჩიანგ მაის ინიციატივა“ (CMI) არის პირველი რეგიონული სავალუტო სვოპ შეთანხმება, რომელიც დაიწყო ASEAN+3 ქვეყნების მიერ 2000 წლის მაისში, აზიის განვითარების ბანკის ყოველწლიურ შეხვედრაზე. შეთანხმების მიზანი იყო მოეგვარებინა მოკლევადიანი ლიკვიდობის სირთულეები რეგიონში და შეეცხო არსებული საერთაშორისო ფინანსური შეთანხმებები.

⁵ უფრო ვრცლად იხ.: **Henning C.**, The Future of the Chiang Mai Initiative: An Asian Monetary Fund? Policy Brief 09-5. Washington, DC, Peterson Institute for International Economics, February, 2009.

დამატებით იხ.: **Shamin A., Seyoon K.**, Asia agrees on expanded \$120 billion currency pool, Bloomberg, 23 February 2009.

თავდაპირველად აერთიანებდა ბოლივიას, ვენესუელას ბოლივარიის რესპუბლიკას, კუბას, ეკვადორს, ჰონდურასსა და ნიკარაგუას.⁶

მსგავსი შეთანხმებები განსაკუთრებით მიმზიდველი იქნება, თუ ისინი განაპირობებენ სავაჭრო კრედიტის ხელმისაწვდომობას, განსაკუთრებით იმ დროს, როდესაც ასეთი კრედიტი სულ უფრო ძვირი და მწირი ხდება, „ფულზე გლობალური შიმშილის“ პირობებში. გარდა ამისა, ისინი შეიძლება განვითარდნენ რეგიონული ფულადი სისტემის მიმართულებითაც, ახალი რეგიონული ვალუტის საშუალებით.

აღსანიშნავია ისიც, რომ სავალუტო სვოპის შეთანხმებებს, ასევე, სულ უფრო ხშირად აქვთ ადგილი განვითარებადი ბაზრის ქვეყნების ცენტრალურ ბანკებს შორის, მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში. მაგალითად, 2008 წლის დეკემბრიდან 2009 წლის მარტამდე, ჩინეთმა ხელი მოაწერა ორმხრივი ვალუტის სვოპის შეთანხმებებს ინდონეზიასთან, ჰონგ კონგთან (ჩინეთი), მალაიზიასთან, კორეის რესპუბლიკასთან და რეგიონის მიღმა, არგენტინასთან და ბელორუსთან, საერთო ოდენობით 650 მილიარდი. იუანი (95 მილიარდი დოლარი). შეთანხმებები საშუალებას აძლევს ცენტრალურ ბანკებს წვდომა მიიღონ პარტნიორის ვალუტაზე სამი წლის (გახანგრძლივებული) ვადით. ასეთმა შეთანხმებებმა შეიძლება ასევე გააძლიეროს იუანის, როგორც საერთაშორისო ვალუტის როლი და საბოლოოდ ხელი შეუწყოს მრავალპოლარული გაცვლის სისტემის წარმოქმნას.⁷

მიუხედავად იმისა, რომ მრავალმხრივი გაცვლითი კურსის მექანიზმს მინიმუმამდე დაჰყავს მიმდინარე ანგარიშის დიდი დისბალანსის წარმოშობის რისკი, ეს შეიძლება სულაც არ იყოს საკმარისი მათ გასასწორებლად. ისინი, თავის მხრივ, გამოწვეულია წლების განმავლობაში შიდა მოთხოვნის ზრდის განსხვავებული ტემპებით. აქედან გამომდინარე, გლობალური ეკონომიკური მმართველობა შეიძენდა უფრო მეტ თანმიმდევრულობას, თუ მრავალმხრივი სავაჭრო წესები და მრავალმხრივი გაცვლითი კურსის მექანიზმები შეივსებოდა ზედამხედველობისა და მაკროეკონომიკური პოლიტიკის კოორდინაციის ეფექტიანი სისტემებით.

ზედამხედველობისა და პოლიტიკის კოორდინაციის მაგალითები, ძირითადად, საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების, მაგალითად საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) საქმიანობასთან არის დაკავშირებული. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ აქამდე, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ განხორციელებული პოლიტიკის ზედამხედველობა ეფექტიანი იყო მხოლოდ იმ ქვეყნებისთვის, რომლებიც იღებენ სესხს ამ ფონდიდან. ხოლო, რაც შეეხება მაკროეკონომიკური პოლიტიკის კოორდინაციას, იგი ხორციელდებოდა მხოლოდ ე.წ. „ad hoc“⁸ პრინციპის საფუძველზე, საკუთრივ კრიზისების დროს, და არა მათი პრევენციის მიზნით. ასეთი მიდგომები, სავარაუდოდ, ნაკლებად მიმზიდველია განვითარებადი ქვეყნებისათვის, რაც მომავლაში მათ შორის კოორდინირებული ქმედებების მიმართ დადებით განწყობებს შეუწყობს ხელს.

ბოლო ფინანსური კრიზისმა ცხადყო, რომ სხვადასხვა ეკონომიკების მოწყვლადობა შოკების მიმართ ცვალებადი იყო, ისევე როგორც კრიზისთან გამკლავების მათი შესაძლებლობები. ზოგიერთ განვითარებად და გარდამავალ ეკონომიკაში, წარსული ფუნდამენტური საფუძვლები მოულოდნელად აღმოჩნდა არამდგრადი მაშინაც კი,

⁶ The role of regional cooperation and international policy coordination, TDR 2009, p. 129, Prensa Latina, “ALBA aprueba acuerdo macro de moneda virtual Sucre”, 3 July 2009, დაყრდნობით

⁷ The role of regional cooperation and international policy coordination, Reform of the international Monetary and financial TDR 2009, p. 130

⁸ შექმნილია ან ხდება მხოლოდ კონკრეტული მიზნისთვის და/ან საჭიროებისთვის.

გამომდინარეობს გადაუდებელი, სასწრაფო საჭიროებიდან და ამიტომ, როგორც წესი, მისი წინასწარ დაგეგმვა ვერ ხდება.

როდესაც ფინანსურმა ბაზრებმა გამოავლინეს თავიანთი „ნდობა“ ამ ეკონომიკებში სახსრების გადატანით და მათი ვალუტების მკვეთრად გადაფასების გზით, კრიზისის დაწყებამდე. იგივე ეხება იმ ქვეყნებს, რომლებსაც ფინანსური შოკამდე ჰქონდათ ფიქსირებული გაცვლითი კურსის რეჟიმები, მაგრამ რომლებიც არარეალურად მაღალი იყო ინფლაციის შედარებით მაღალი მაჩვენებლებისა და საერთაშორისო ვალუტაში გაზომილი ხელფასების სწრაფი ზრდის გამო.

მაგალითისათვის გამოდგება, ბალტიისპირეთის სამი სახელმწიფოს, პაკისტანისა და უკრაინის შემთხვევები. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ხშირად, მათ მოუწოდებდა, უარი ეთქვათ კურსის ხელოვნურ შენარჩუნებაზე და დაბრუნებულიყვნენ „მცურავ“ მდგომარეობაზე, მისთვის დამახასიათებელ შეზღუდვებთან ერთად, რათა აღედგინათ „ბაზრებისადმი ნდობა“. „ბაზრის ნდობის“ აღდგენის პოლიტიკა, როგორც წესი, მკვეთრად იზღუდებოდა, რაც გამოწვეული იყო მაღალი ეკონომიკური და სოციალური ხარჯებით. ეს ვითარება, როგორც წესი, გულისხმობდა უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთებს, რათა თავიდან აეცილებინათ ვალუტის შემდგომი დევალვაცია მცურავი რეჟიმის პირობებში, სახელმწიფო ხარჯების შემცირება ბიუჯეტის დეფიციტის შესამცირებლად, შემოსავლებზე ზეწოლა იმპორტის ფასების ზრდის ინფლაციური ეფექტის დასაძლევად და რათა უზრუნველყოთ კაპიტალის მომგებიანობის ზრდა.⁹

დღევანდელი გლობალური მაკროეკონომიკური სიტუაცია, რომლის ფარგლებშიც ყველა ქვეყანაში ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარი საზრუნავი ჯერ კიდევ არის რეცესიის დაძლევა, ხაზს უსვამს არამხოლოდ რეგიონულ დონეზე, არამედ საერთაშორისო მასშტაბით პოლიტიკის კოორდინირებული რეაგირების აუცილებლობას, რომელიც, ასევე, ითვალისწინებს განვითარებადი ქვეყნების საჭიროებებს. მაგალითად, როგორც ცნობილია, 2008-2010 წ.წ. კრიზისის დაწყებიდან მალევე, აშშ-ის მთავრობამ სწრაფად შემოიტანა შთამბეჭდავი ფისკალური სტაბილიზაციის პაკეტი საკრედიტო ბაზრის აღორძინების მიზნით, როგორც ერთგვარი შემავსებელი მონეტარული შემსუბუქების პოლიტიკისა. მრავალი სხვა ქვეყნის მთავრობაც ანალოგიურად პასუხობდა კრიზისის გამოწვევებს, კონტრ-ციკლური მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის აუცილებლობის აღიარებით. მაგრამ, ხშირ შემთხვევაში, განსაკუთრებით ევროპაში, ეკონომიკური ვარდნის წინააღმდეგ ერთობლივი მასშტაბური ბრძოლის მხარდასაჭერად, უფრო გაფართოებული ფისკალური ქმედებები აღმოჩნდა საჭირო.

საერთაშორისო მოთხოვნის სტიმულირების ეს ნიმუში იმეორებდა გლობალური მოთხოვნის ზრდის განაწილების ადრინდელ ნიმუშს, რამაც, პირველ რიგში, გამოიწვია მიმდინარე ანგარიშის დისბალანსის დაგროვების პრობლემა და იგი წინა პლანზე წამოწია. საერთაშორისო სავალუტო სისტემის ღრმა რეფორმის და სავალუტო ბაზრებზე მრავალმხრივი ინტერვენციის შესაბამისი წესებისა და მექანიზმების არარსებობის პირობებში, ყოველთვის იქნება საშიშროება იმისა, რომ ეკონომიკური კრიზისის საპასუხოდ, ქვეყნების მეტმა რაოდენობამ მიმართოს გაუფასურებული გაცვლითი კურსის გამოყენებას, მიმდინარე ანგარიშის მატებასა და უფრო მეტ უცხოურ სავალუტო რეზერვებს.

კრიზისის წინა წლების გამოცდილება მიუთითებს იმაზე, რომ ევროკავშირი და იაპონია, აშშ-სგან განსხვავებით, საკმაოდ ერიდებიან კიდევ უფრო გაფართოების პოლიტიკას. ამრიგად, სანამ დოლარი არის მთავარი სარეზერვო აქტივი არასტაბილურ ფულად სისტემაში, მთავარი დეფიციტური ეკონომიკა შეიძლება კვლავ იყოს შეერთებული შტატების. ამასთან, ამ ეკონომიკის მიერ საგარეო ვალის ვალდებულებების შემდგომი დაგროვების შემთხვევაში, მსოფლიო ეკონომიკა კიდევ უფრო მყიფე გახდება.

⁹ უფრო ვრცლად: The role of regional cooperation and international policy coordination, Reform of the international Monetary and financial TDR 2009, p. 128,

სტატიაში აღწერილ პრობლემასთან დაკავშირებული გლობალური ვითარება, რეგიონული თანამშრომლობის მაგალითები და მსგავსი სხვა მიდგომები, ფრიად საყურადღებოდ მიგვაჩნია და ვფიქრობთ, რომ სამხრეთ კავკასიაში აღნიშნული პროცესების განვითარებამ შეიძლება დადებითი ზეგავლენა მოახდინოს რეგიონში სტაბილურობის უზრუნველყოფაზე, უსაფრთხო განვითარების ხელშეწყობასა და კეთილმეზობლური ურთიერთობების შემდგომ გაღრმავებაზე. ამის აუცილებლობაში კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს ის სავალუტო რყევები და ლოკალური კონფლიქტები, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ რეგიონში ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში. მსგავსი შესაძლებლობების გამოყენების პერსპექტივები შედარებით რეალური გახდა უკანასკნელ პერიოდში, კავკასიაში რუსეთის ზეგავლენის შესუსტების კვალობაზე, როდესაც რეგიონის სახელმწიფოებს მეტი სივრცე და შესაძლებლობა ექმნებათ ურთიერთთანამშრომლობისა და შემდგომი მრავალმხრივი დაახლოების კუთხით, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისა და შემდგომი გაძლიერების ფონზე.

ჩვენი აზრით, საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, პრობლემების გადაწყვეტა უმჯობესია დავიწყოთ საერთაშორისო კოოპერაციის და არა ინტეგრაციის საფუძველზე. „ამ შემთხვევაში, სრულად შენარჩუნდება დამოუკიდებელის განვითარების უზრუნველყოფის შესაძლებლობა. ეს მნიშვნელოვანია, რადგან გლობალიზებად მსოფლიო ეკონომიკაში, მცირე ქვეყნებისათვის სულ უფრო არსებითი ხდება ეკონომიკური დამოუკიდებლობის შენარჩუნების პრობლემა.“ (დავთაძე გ., იფშირაძე ა., 2003: 286-291) საკუთარი ეროვნული პოლიტიკის გატარების უნარი მჭიდრო კავშირშია ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურის განვითარებასთან, მსოფლიო სამეურნეო სისტემაში გამოკვეთილი ადგილის დაჭერასთან და ა.შ.

მომავალში, სტატიაში წარმოდგენილი საკითხების კვლევა გაგრძელდება სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ქვეყნების სხვადასხვა მაჩვენებლების ანალიზისა და ურთიერთშედარების, მათ შორის საფინანსო-ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავების შესაძლო მიმართულებებისა და გზების გამონახვის კუთხით.

დასკვნები და რეკომენდაციები

1. კაპიტალის მზარდმა მობილურობამ და სუსტმა ფინანსურმა სისტემებმა აიძულა განვითარებადი ბაზრის მქონე არაერთი ქვეყანა, რათა მოემდებნათ ისეთი რეჟიმები, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ გაცვლითი კურსის სტაბილურობას და შესაძლო სპეკულაციური თავდასხმების მიმართ საკმარის მდგრადობას.
2. აღნიშნულის მიღწევის შედარებით გავრცელებული მეთოდებია რეგიონული სავალუტო შეთანხმებები (არეალები, ზონები), სავალუტო საბჭოები და უცხოური ვალუტის ცალმხრივი მიღება. აქვე დავძენთ, რომ იგივე გავლენა შეიძლება ჰქონდეს უცხოური ვალუტის არაფორმალურ გამოყენებასაც, კერძოდ, შიდა მონეტარული პოლიტიკის ეფექტიანად გამოყენების შესაძლებლობის შეზღუდვის კუთხით.
3. აღნიშნული რეჟიმები რამდენიმე თვალსაზრისით განსხვავდება ერთმანეთისაგან. კერძოდ:
 - რეგიონული სავალუტო არეალები, უფრო მეტად, ასოცირდება ფართო პოლიტიკურ მისწრაფებებთან, ვიდრე წმინდა ეკონომიკურ მიზნებთან. ამასთან, ზოგიერთი შეფასებით გამოითქმება ვარაუდი, რომ საერთო ვალუტის გაზიარებამ შეიძლება დიდი სტიმული მისცეს ვაჭრობასა და გამომუშავებას;

- კონვერგენციის¹⁰ კრიტერიუმების გამოყენება, როგორც ნებართვა გაერთიანებაში შესვლისთვის და ხანგრძლივად მოქმედი კრიტერიუმი, შეიძლება განვიხილოთ, როგორც პოლიტიკური ნების გამოხატვის შესაძლებლობა. კონვერგენციის კრიტერიუმები, ასევე, ემსახურება მიზანს, რომ ფისკალური პოლიტიკა დაიცვას მონეტარული პოლიტიკის სფეროში მოსალოდნელი წინააღმდეგობებისაგან;
 - უცხოური ვალუტის გამოყენების, ან სავალუტო საბჭოს ცალმხრივად შექმნის უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ მას შეუძლია დაუყოვნებლივ მოიპოვოს სანდოობა სტაბილური ვალუტის გამოყენებით. თუმცა, ამაში გადახდილი ფასი შეიძლება აღმოჩნდეს აღნიშნულით გამოწვეული მოქნილობის დაკარგვა, რადგან ეს, სავარაუდოდ, მონეტარულ პოლიტიკაზე გავლენის დაკარგვასაც შეიძლება ნიშნავდეს. რა თქმა უნდა, სავალუტო საბჭოები არ არიან დაზღვეულები კრიზისისგან, რაც ასაბუთებს სტაბილური უცხოური ვალუტის პირდაპირი მიღების ინტერესს, სენიორაჟის დაკარგვის საფრთხის მიუხედავად.
4. სამხრეთ კავკასიაში მსგავსი პროცესების განვითარების შემთხვევაში, ეკონომიკური პოლიტიკების ურთიერთდაახლოება და საერთო ხედვების ფორმირება შეიძლება დაეყრდნოს ერთიანი საგადასახადო-საბაჟო სივრცის შექმნას, სავალუტო კავშირის ფორმირებას, კაპიტალისა და შრომითი რესურსის მიგრაციის ერთობლივ რეგულირებას და ა.შ.
 5. სამხრეთ კავკასიაში მრავალმხრივი კოოპერაციის სასრგებლოდ არაერთი ფაქტორი მეტყველებს: გეოგრაფიულ-ისტორიული სიახლოვე, განვითარების დონის შედარებითი თანაბრობა, ეკონომიკის სპეციალიზირებული განვითარების შესაძლებლობები, ამოცანებისა და პრობლემების მსგავსება და ა.შ. ამ ქვეყანათა შორის აღნიშნული მიმართულებით განვითარება, გარკვეულ პერიოდში, დღის წესრიგში ლოგიკურად დააყენებს მათი ეკონომიკების ურთიერთდაახლოებისა და ურთიერთშეღწევის საკითხ, მ.შ. საფინანსო და ფულად-საკრედიტო ურთიერთობათა სფეროში.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებისათვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნებისათვის, უკეთესი იქნება მიმართონ შედარებით დაბალანსებული ზრდის სტრატეგიას, რომელიც, წინა პერიოდებისაგან განსხვავებით, უფრო დიდ აქცენტს გააკეთებს შიდა და რეგიონული მოთხოვნის ზრდაზე, წარმოებისა და დასაქმების მაჩვენებლების გაუმჯობესების მიზნით და რისთვისაც, რეგიონის სახელმწიფოები იზრუნებენ ქმედებათა კოორდინაციისა და ძალისხმევის გაერთიანებაზე, მსოფლიოში ცნობილი ყველა შესაძლო ბერკეტის გამოყენებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

ღავთაძე გ., იფშირაძე ა., (2003). საქართველოს, როგორც მცირე ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების საკითხისათვის, ახალგაზრდა მეცნიერთა ასოციაციის I ეროვნული კონფერენციის შრომების კრებული, ქუთაისი;

¹⁰ სხვადასხვა სოციალური, პოლიტიკური თუ სხვა სისტემების (მათი სტრუქტურების) თანდათანობითი დაახლოება თანამშრომლობის შედეგად, რა პროცესშიც ხდება არსებული წინააღმდეგობების დაძლევა, საერთო მახასიათებლების გაძლიერება, რაშიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების ინტენსიფიკაცია, კოოპერაციისა და ინტერნაციონალიზაციის გაღრმავება და ა.შ.

- Einaudi, L.** (2002). The generous Utopia of yesterday can become the practical achievement of tomorrow: 1000 years of monetary union in Europe, National Institute Economic Review, no 172, April;
- Toniolo G, Conte L and G Vecchi,** (2003). Monetary union, institutions and financial market Integration, Italy 1862-1905, CEPR discussion paper, no 3684, January, available at <https://cepr.org/publications/dp3684>;
- Beddoes Z.** (1999). From EMU to AMU, *Foreign Affairs*, vol 78, no 4, July/August, pp 8-13;
- Rogoff K.** (2002). Managing the world economy, *The Economist*, 3 August, available at: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2002/08/01/managing-the-world-economy>;
- Cohen B.J.**, (1998). The geography of money, Cornell University Press;
- Cameron Cooper,** (2021). 6 economists, who predicted the global financial crisis, available at: <https://intheblack.cpaaustralia.com.au/economy/6-economists-who-predicted-the-global-financial-crisis-and-why-we-should-listen-to-them-from-now-on>
- Henning C.**, (2009). The Future of the Chiang Mai Initiative: An Asian Monetary Fund? Policy Brief 09-5. Washington, DC, Peterson Institute for International Economics, February;
- Shamin A., Seyoon K.**, (2009). Asia agrees on expanded \$120 billion currency pool, Bloomberg, 23 February;
- The role of regional cooperation and international policy coordination, Reform of the international Monetary and financial TDR 2007, available at: <https://vi.unctad.org/digital-library>
- The role of regional cooperation and international policy coordination, Reform of the international Monetary and financial TDR 2009, available at: <https://vi.unctad.org/digital-library>
- The international role of the Euro, European Central Bank report, June 2022, available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202206~6f3ddeab26.en.html>

REFERENCES

- Gavtadze, G., Ipshiradze A.** (2003). Saqartvelo rogoris mtsire qveknis ekonomikuriganvitarebis sakitkhisatvis. Akhlagazrda metsnierta asotsiatsiis I erovnuli konferenciis shromebis krebuli, Kutaisi.
- Einaudi, L.** (2002). The generous Utopia of yesterday can become the practical achievement of tomorrow: 1000 years of monetary union in Europe, National Institute Economic Review, no 172, April;
- Toniolo G, Conte L and G Vecchi,** (2003). Monetary union, institutions and financial market Integration, Italy 1862-1905, CEPR discussion paper, no 3684, January, available at <https://cepr.org/publications/dp3684>;
- Beddoes Z.** (1999). From EMU to AMU, *Foreign Affairs*, vol 78, no 4, July/August, pp 8-13;
- Rogoff K.** (2002). Managing the world economy, *The Economist*, 3 August, available at: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2002/08/01/managing-the-world-economy>;
- Cohen B.J.**, (1998). The geography of money, Cornell University Press;
- Cameron Cooper,** (2021). 6 economists, who predicted the global financial crisis, available at: <https://intheblack.cpaaustralia.com.au/economy/6-economists-who-predicted-the-global-financial-crisis-and-why-we-should-listen-to-them-from-now-on>

Henning C., (2009). The Future of the Chiang Mai Initiative: An Asian Monetary Fund? Policy Brief 09–5. Washington, DC, Peterson Institute for International Economics, February;

Shamin A., Seyoon K., (2009). Asia agrees on expanded \$120 billion currency pool, Bloomberg, 23 February;

The role of regional cooperation and international policy coordination, Reform of the international Monetary and financial TDR 2007, available at: <https://vi.unctad.org/digital-library>

The role of regional cooperation and international policy coordination, Reform of the international Monetary and financial TDR 2009, available at: <https://vi.unctad.org/digital-library>

The international role of the Euro, European Central Bank report, June 2022, available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/ire/html/ecb.ire202206~6f3ddeab26.en.html>